

EESTI MARJASORDID

K. Kask, A. Libek

Mitmed marjataimed on Eesti looduslikud liigid: maasikas (neist üks liik kannab muuluka nime), vaarikas, murakas ja sõstar. Nende vilju kasutati toiduks kahtlemata juba muinasajal. Kas neid siis oma elupaikade juures ka kultiveeriti, selle kohta teateid ei ole. Eesti väljapaistvaim marjakasvatuse eriteadlane Johannes Parksepp (1985) sõandab ometi öelda: *Võib arvata, et Eesti territooriumil kasvatati juba enne muistse vabadusvõitluse algust (1206) viljapuid ja marjapõõsaid*. Ta toob oma töödes ära ka palju marjapõõsaste rahvapäraseid nimetusi.

Vaarikas ja lõunaeestiline vabarn(as) on maapõlised läänemeresoome päritolu nimetused, sõstar võib olla koguni soomeugriline sõna, mis on kandunud metssõstra nimetusena ka läti keelde: *zustere* (Viires, 1975). Sama allika järgi on punase sõstra lõunaeesti nimetus *hõrak* samuti vana ja sellel leidub vasteid soome (*herukka*) ja liivi keeles (*õramaara*). Karusmarja laialt levinud nimetus tikerber, tikker, kikerber jms. (läti *stiķene, stiķenbēre*) pärineb alamsaksa keelest (*stickelbēre*) ja viitab sellele, et karusmarja aedvormid on Eestisse introdutseeritud (Viires, 1975).

Esimesed arhiividokumendid Eesti- ja Liivimaal marjakultuuride kasvatamise kohta pärinevad 17. ja 18. sajandist. Eestimaa kindralkubeneri residentsis Viimsi mõisas kasvatati aias (1697) mitmesuguseid viljapuid, karusmarja- ja sõstrapõõsaid (Viires, 1975; Parksepp, 1985). Järgmisel sajandil on A. F. v. Huecki Balti põllumajanduse ülevaates öeldud, et aedades leidis võrdlemisi üldiselt viljapuude kõrval ka vaarikaid ja eriti musti sõstraid; Hupelil on seevastu öeldud, et marjapõõsaid, sõstraid ja vaarikaid tasub kasvatada vaid siis, kui neid lähedases võsastikus küllaldaselt ei leidu (tsiteeritud Viirese, 1975, järgi).

Käesolevas artiklis me ei käsitle marjasortide introduktsiooni, mida on üksikasjalikult vaadelnud J. Parksepp (1985). Meie ülesandeks on anda täpne ülevaade Eestis aretatud marjasortidest, mida võib käsitleda ka Eesti marjasortide inventuurina 1994. a. seisuga.

Sellesse käsitlusse on võetud ainult need sordid, mis on mingisugusel viisil saanud ametliku tunnustuse. Selleks võib olla: 1) autoritunnistus sordi aretamise kohta, 2) sordi võtmine riiklikku sordivõrdluse ja 3) sordi ametlik lülitamine standard-, rajoonitud või kasvatamiseks soovitatud sortide nimekirja, mille on kinnitanud põllumajandusminister. Sortide riiklikku võrdluskatsesse võtmise otsus teatati aretajale kirjalikult (varemalt: Nõukogude Liidu Riikliku Põllumajanduskultuuride Sordivõrdluskatsete Inspektuuri poolt). Eestis tehtud võrdluskatsete tulemuste kohta on täpne aruandlus olemas, väljaspool Eestit toimunud katsete aruandluse säilimise kohta meil andmed puuduvad.

Mõned sordid on käesolevasse nimestikku võetud niiöelda avansina. See tähendab, et on küll kavandatud nende riiklik katsetamine, kuid vastav otsus on veel tegemata ja katse rajamata. Need on musta sõstra aretis *Varmas* ja valge sõstra aretised *Hele* (*Kodu suur valge*) ja *Valko* (*Kodu valge*). Teistest eristamiseks on nad jäetud ilma ülakomadeta.

Sordiaretusest

Eestis marjasorte sihipäraselt aretanud ja silmapaistvaid tulemusi saavutanud inimeste arv on võrdlemisi väike. Eelmistest sajanditest ei ole teada ühtki sellist aretajat. Käesoleva sajandi esimesse poolde langes harrastusaretajate Jaan Raeda (eluaastad 1876...1955), Otto Kramer (1883...1972) ja Aleksander Kurvitsa (1885...1970) töö. Samal ajal aretasid marjasorte ka Jõgeva Sordiaretusjaama töötajad Julius Aamisepp (1883...1950) ja Martin Liias (1910...1991), neist esimene oli kutseline sordiaretaja, kuid põllukultuuride, peamiselt kartuli aretaja. M. Liias aretas köögiviljasorte ja oli Jõgeva Sordiaretusjaamas mitmetes muudes ametites, nii et tema maasikaaretus toimus suuresti harrastusena ja ulatus osaliselt sajandi teise poolde. Valve Jaagus (1920...1995) viis lõpule oma isa J. Aamiseppa alustatud aretuse.

Kutseline aretustöö marjasortide alal on toimunud Viljandimaal Polli rajatud aianduslikus uurimiskeskuses Teise maailmasõja järgsel ajal. Kauaaegsem ja tulemuslikum aretaja oli

Johannes Parksepp (1925...1988). Lühemat aega töötanud aretajatest on kahe sordi kaasautor Nikolai Murri (1896...1964). Käesoleval ajal töötab sordiuurimise ja aretuse alal Asta Libek (s. 1943).

Marjasortide aretamisega on oma koduaias tegelnud paljud inimesed. Kuivõrd aga oluline on, et nad pole jõudnud ametlikult hinnatava tulemuseni, siis langevad nad marjasortide aretajate praegusest nimestikust välja. Ehkki mõni on tunnustusele üsna lähedale jõudnud. Märkime siin Albert Kurmi Pärnumaalt Ristikülast, kelle üks maasikaaretis sobib liivamaadel kasvatamiseks (materjali säilitab üks artikli autoritest, K. Kask, oma koduaias). Toomas Teder aretas Tartus puuviljakultuuride kõrval ka sõstart, kuid keeldus oma paremaid aretisi andmast riiklikku uurimisasutusse, mistõttu nad aretaja surma järel ei ole säilinud.

Sortide lühiiseloostus

Selles peatükis toome andmed aretaja ja sordi lähtevanemate kohta ning lühikese majandusliku iseloostuse. Püüame hinnata ka tema perspektiivi. Kirjanduse viidetes piirdume ainult kõige olulisemate allikatega, kuna J. Parksepa (1985) monograafias on katseandmete publikatsioonid toodud.

Maasikas

‘Edu’. Aretanud Johannes Parksepp (65 % autorlusest) ja Nikolai Murri (35 %) Polli katsejaamas. Sordi ‘Obilnaja’ vabatoimlemise teel saadud seeme külvati 1952. Autoritunnistus nr. 1288 on välja antud 15. 01. 1971 Moskvas. Kuulus aastatel 1969...1987 Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud (rajoonitud) sortide nimestikku. Suuresaagiline, hea talvekindlusega ja punase maitsva viljaga. Kuna ta on aga ühesuguliste õitega, siis vajab tolmeldamiseks teis(t)e sordi(sortide) istutamist lähedusse; see on üks peamisi põhjusi, miks ‘Edu’ ei ole tulevikus erilist perspektiivi. Ka jäävad ta marjad peale esimesi korjeid liiga väikeseks (Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Helean’. Aretanud Johannes Parksepp Pollis. Aretuse algus 1968, mil ristati ‘Brandenburg’ ja Polli seemik 4-52-2 (‘Obilnaja’ seemik). Kuulub 1988. aastast Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud sortide nimestikku. Keskmise- või suuresaagiline, hea talvekindlusega, ilusa punase läikiva ja maitsva marjaga. Võrdlemisi varavalmiva sordina on perspektiivne kasvatamiseks keskmise ja raskema lõimisega mullal (Parksepp, 1985; Kask, 1984, 1992).

‘Jõgeva hiline’. Aretanud Martin Liias Jõgeva Sordiaretusjaamas. Aretuse algus 1950, mil ristati sorte ‘Obilnaja’ ja ‘Deutsch Evern’. Autoritunnistus nr. 1296 on välja antud 15. 01. 1971 Moskvas. Kuulus aastatel 1967...1972 Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud (rajoonitud) sortide nimestikku. Keskmisesaagiline, hea talvekindlusega, ilusa läikivpunase ja maitsva marjaga. Uute paremate sortide asemeletulekuga on kaotanud tähtsuse (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Jõgeva viljakas’. Aretanud Martin Liias Jõgeva Sordiaretusjaamas. Valitud sordi ‘Ernst Preuss’ 1949. a. seemnete külvist kasvatatud taimede hulgast. Riiklikku sordikatsetusse võeti 1963. aastal. Ilusa punase marjaga sort on keskmisesaagiline ja hea talvekindlusega. Käesoleval ajal on tal ainult ajalooline tähtsus (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985).

‘Jõgeva 103/49’. Aretatud Jõgeva Sordiaretusjaamas Martin Liias poolt, kelle andmeil on ta sordist ‘Dybdahl’ 1938. a. leitud mutant. Oli 1957...1967 Eesti marjakultuuride standardsortimendis perspektiivsordina. Tumepunase marjaga sort on keskmise- või suuresaagiline, hea talvekindlusega. Käesoleval ajal on tal ainult ajalooline tähtsus (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Siimoni 30’. Aretanud Aleksander Siimon Kehtnas sortide ‘Ernst Preuss’ ja ‘Deutsch Evern’ ristamise teel. Ristamise täpne aeg pole teada, tootmisse võeti 1948. Oli 1957...1962 Eesti marjakultuuride standardsortimendis perspektiivsordina. Tumepunase marjaga sort on keskmise- või väikesesaagiline. Käesoleval ajal on tal ainult ajalooline tähtsus (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Siimoni 47’. Aretanud Aleksander Siimon Kehtnas sordi ‘Ernst Preuss’ ja metsmaasika (*Fragaria vesca*) ristamise teel. Oli 1957...1967 Eesti marjakultuuride standardsortimendis perspektiivsordina. Punase, väga hästi maitsva viljaga sort on keskmise- või suuresaagiline ja

väga hea talvekindlusega ning vastupidav haigustele (välja arvatud punapõletik). Sorti tuleks säilitada kohaliku genofondi väärtusliku esindajana (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

Käesoleva nimestiku valiku põhimõtetele ei vasta maasikaaretised 'Anu', 'Jõgeva' 121/58 ja 'Mall', mille kohta leiab andmeid J. Parksepa (1985) marjasortide monograafiast (lk. 90, 120 ja 133) ja kahe viimase kohta ka "Eesti pomoloogiast" (1970).

Vaarikas

'**Espe**'. Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Aretuse algus 1964, mil ristati sorte 'Deutschland' ja 'Novost Kuzmina'. Riiklikku sordivõrdlusesse võeti 1983. a. Marjad on keskmise suurusega, maitsvad. Põõsas on saagikas ja talvekindel. Pole veel selge, kas ta tootmises teiste sortidega võistelda suudab (Libek, 1990).

'**Helkal**'. Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Aretuse algus 1964, mil ristati üht hübriidtaime ('Golden Queen' × 'Spirina Belaja') sordiga 'Novost Kuzmina'. Kuulub Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud sortide nimestikku 1989. aastast. Oranž ikaskollase üsna suure viljaga sort on saagikas, hea talvekindlusega ja haigustele vastupidav. Hea maitse tõttu on väärt lauamarjana (Libek, 1990; Kask, 1992).

'**Siveli**'. Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Aretuse algus 1964, mil ristati üht hübriidtaime ('Golden Queen' × 'Spirina Belaja') sordiga 'Novost Kuzmina'. Kuulub Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud sortide nimestikku 1990. aastast. Helepunased või punased keskmise suurusega viljad on hea maitsega. Talvekindlus ja saagikus on hea. Ka varrepõletiku ja antraknoosi suhtes on hea vastupidavusega. Perspektiivne kasvatamiseks karmimates tingimustes (Libek, 1990; Kask, 1992).

'**Tomo**'. Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Aretuse algus 1964, mil ristati sorte 'Superlative' ja 'Novost Kuzmina'. Kuulub Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud sortide nimestikku 1990. aastast. Tumepunased üsna suured viljad on hea maitsega ja ühed parimad sügavkülmutuses säilitamiseks. Talvekindlus ja saagikus on hea. Haiguste suhtes hea või väga hea vastupidavusega (Libek, 1990; Kask, 1992).

Peale nende kirjeldab J. Parksepp (1985) oma marjasortide monograafias veel 'Rae' vaarikat (lk. 224...225), kuid see aretis ei vasta meie artiklisse valiku põhimõtetele ja jääb siin käsitlemata.

Punane sõstar

'**Krameri punane**'. Aretanud Johannes Parksepp (suurema panusega autor) ja Otto Kramer. Aretust alustas O. Kramer, kes oma koduaias külvas 'Hollandi punase' seemned; 1950. a. andis ta seemikud üle Polli katsejaamale, kus J. Parksepp valis 1954. a. välja silmapaistvaima seemiku ja viis võrdluskatsed läbi. Nimi pandi aretuse alustaja järgi. Kuulus 1957...1967 ametlikult kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku perspektiivsordina. Väikeste, kobaras tihedalt asetsevate marjadega, keskmisesaagiline, talvekindel. Käesoleval ajal ei kasvatata teda enam kuskil (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

'**Kurvitsa 4**'. Aretanud Aleksander Kurvits oma koduaias Tartus. Saadud 'Hollandi punase' 1946. a. vabatahtlemise seemnest. Esimesed marjakobarad 1951, täissaak 1956. a. Kuulus 1957...1967 ametlikult kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku perspektiivsordina. Marjad on suured: Pollis katses olnud sortide 1981...1985. a. keskmisena 0,57 g, mis oli kõigi sortide hulgas suurim ('Hollandi punasel' 0,52 g). Suuresaagiline: samas katses saagi suuruselt teisel kohal. Talvekindel, suhteliselt vastupidav antraknoosile ja mitmetele teistele seenhaigustele. Vääriks laialdasemat kasvatamist eriti koduaedades, kus tema marjade magus maitse on olulisem kui suurtes tootmisaedades (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

Valge sõstar

'**Hele**' (esialgne nimi: Kodu suur valge). Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Andmed aretusloo kohta on läinud kaduma. On silmapaistev suurte marjade, väga hea maitse ja hea talvekindluse tõttu. Teda on antud katsetamiseks ka Läti katseasutustele.

‘Krameri valge’. Aretanud Johannes Parksepp ja Otto Kramer samal viisil, nagu on kirjeldatud ‘Krameri punase’ puhul. Kuulus 1957...1967 ametlikult kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku perspektiivsordina. Marjad on keskmise suurusega, hapumaitiselised. Keskmisesaagiline, väga hea talve- ja antraknoosikindlusega. Käesoleval ajal on tal tähtsust peamiselt aretuse lähtevanemana (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask 1984).

‘Valko’ (esialgne nimi: ‘Kodu valge’). Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Andmed aretusloo kohta on läinud kaduma. Peame perspektiivseks koduaia sordiks hea maitse, hea talvekindluse ja hea saagi tõttu. Teda on antud katsetamiseks ka Läti katseasutustele.

Must sõstar

‘Albos’. Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Aretuse algus 1956, mil ristati sorti ‘Boskoop Giant’ ja hübriidtaime nr. 20-24, mis oli hübriidtaime nr. 8-38-5 (‘Saunders’ × ‘Oivot-Tura’) seemik. Riiklikku sordikatsetusse võeti 1969. a. Keskmise suurusega kuni suured marjad on maitsvad. Põõsas on saagikas ja talvekindel, haigustele ja pähklestale vastupidavus hea või rahuldav. Küllalt heade omadustega sort, mis on jäänud tootmisse võtmata (Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Anneke’. Aretanud Julius Aamisepp (80 % autorlusest) ja Valve Jaagus (20 %) Jõgeva Sordiaretusjaamas. Lähtevanemad ‘Goliath’ ja ‘Boskoop Giant’ ristati 1932. a. Autoritunnistus nr. 963 on välja antud 9. 01. 1969 Moskvast. Kuulus Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud (standard-, rajoonitud) sortide nimestikku aastatel 1951...1974. Ebaühtlase suurusega (enamasti suured) marjad on väga hea maitsega. Põõsas on võrdlemisi saagikas, kehvapoolse talvekindlusega. Vastupidavus jahukastele jmt. seenhaigustele on puudulik, mistõttu on kaotanud tootmises oma koha (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Festival’. Aretanud Johannes Parksepp (65 % autorlusest) ja Julius Eslon (20 %) Polli katsejaamas. 15 % autorlusest kuulub Altai katsejaama töötajatele N. Kravtsevale ja Z. Zotovale, kellelt saadi sordi ‘Tšornõi Sejanets’ seeme 1947. a. Kuulus aastatel 1957...1967 Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku perspektiivsordina. Käesoleval ajal on tal ainult ajalooline tähtsus (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Hiline must’. Sordi saamisloog ja aretajad on samad mis eelmisel sordil. Ka kuulus ta samal ajal ja viisil standardsortide nimestikku. Autoritunnistus nr. 1291 on välja antud 15. 01. 1971 Moskvast. Käesoleval ajal on tal ainult ajalooline tähtsus (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Moka’. Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Aretuse algus 1956, mil ristati sort ‘Uus must’ ja üks Altai päritolu seemik. Riiklikku sordivõrdluse võeti 1974. a. Suure ja väga maitsvate marjadega sort on talvekindel ja keskmisesaagiline. Vastuvõtlik jahukastele. Varem arvati, et ta on pähklesta suhtes immuunne, kuid kümme aastat tagasi leiti, et ta nakatub siiski, kuid mittetüüpiliste tunnustega. Sort ei leidnud kasutamist tootmises, kuid on pälvinud huvi aretuses lähtevanemana (Parksepp, 1985; Kask, 1984, 1992).

‘Mulgi must’. Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Aretuse algus 1956, mil ristati sorte ‘Polli pikk-kobar’ ja ‘Uus must’. Kuulus Eestis kasvatamiseks soovitatud (rajoonitud) sortide nimestikku 1984. aastast (oli 1980...1983 rajoonitud sordi kandidaat). Suured marjad on maitsvad, põõsas on keskmisesaagiline ja talvekindel (Parksepp, 1985; Kask, 1984, 1992).

‘Musti’. Aretanud Johannes Parksepp Polli katsejaamas. Aretuse algus 1954, mil külvati sordi ‘Uus must’ seeme. Riiklikku sordivõrdluse võeti 1974. a. Ei leidnud kasutamist tootmises. Käesoleval ajal on tal ainult ajalooline tähtsus (Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Polli pikk-kobar’. Sordi aretajad on samad kes ‘Festivalil’. On Altai päritoluga hübriidtaime (‘Saunders’ × ‘Oivot-Tura’) seemik. Autoritunnistus nr. 1292 on välja antud 15. 01. 1971 Moskvast. Kuulus Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud (rajoonitud) sortide nimestikku 1957...1972 (aastani 1966 perspektiivsordina). Keskmise suurusega marjad on

üsna hea maitsega, põõsas on väikese- või keskmisesaagiline, talvekindel. Tõenäoliselt jääb talle veel ainult ajalooline tähtsus (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Uus must’. Sordi aretajad on samad kes ‘Festivalil’. On Altai päritoluga hübriidtaime (‘Saunders’ × ‘Krasnojarka’) seemik. Autoritunnistus nr. 1279 on välja antud 15. 01. 1971 Moskvast. Kuulus Eestis ametlikult kasvatamiseks soovitatud (rajoonitud) sortide nimestikku 1957...1972 (aastani 1966 perspektiivsordina). Käesoleval ajal on tal ainult ajalooline tähtsus (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

Varmas. Aretanud Johannes Parksepp ja Asta Libek Polli katsejaamas. Aretis säilis seetõttu, et ta oli antud K. Kase koduaeda. Võrdluskatse ja kirjelduse tegi Asta Libek pärast aretaja surma. Aretuse algus 1970, mil ristati sorte ‘Albos’ ja ‘Uus must’. Praegu on alles kavas tema riiklik sordikatsetus. Suurte ja väga maitsevate marjadega aretis on suuresaagiline ja talvekindel (K. Kase andmed). Haigustele ja pakklestale vastupidavus on hea. Antud uurimiseks ka Läti puuviljanduslikele katseasutustele.

Karusmari

‘Aamisepa viljakas’. Aretanud Julius Aamisepp (90 % autorlusest) ja tema tütar Valve Jaagus (10 %) Jõgeva Sordiaretusjaamas. Aretuse algus 1936, mil külvati sordi ‘May Duke’ vabast tolmlemisest pärit seeme. Autoritunnistus nr. 941 on välja antud 18. 11. 1968 Moskvast. Kuulus 1957...1967 Eestis kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku täiendava sordina. Pruunikaspunaste (viljaliha rohekas), keskmise suurusega marjadega põõsas on keskmise- või suuresaagiline ja hea talvekindlusega. Käesoleval ajal teda tootmises enam ei kasvatata (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Aamisepa 93’. Aretanud Julius Aamisepp Jõgeva Sordiaretusjaamas. Andmed aretuslooga kohta on läinud kaduma. Kuulus 1951...1957 Eestis kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku täiendava sordina. Marjad helerohelised, mõnikord punakate täppidega, keskmise suurusega. Põõsas hea talvekindlusega, suuresaagiline. Käesoleval ajal on ta säilitamisel geenipangas (kolleksioonis) (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Aamisepa 329’. Aretanud Julius Aamisepp Jõgeva Sordiaretusjaamas. Aretuse algus 1936, mil külvati sordi ‘Avenarius’ vabast tolmlemisest pärit seeme. Kuulus 1951...1962 Eestis kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku, kuni 1957. aastani täiendava, hiljem perspektiivsordina. Marjad lillakaspunased, keskmise suurusega, väga hea maitsega ja heade töötlemisomadustega. Põõsas on suuresaagiline, hea talvekindlusega, jahukastele suhteliselt vastupidav. Käesoleval ajal tootmises ei kasvatata (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Aamisepa 563’. Aretanud Julius Aamisepp Jõgeva Sordiaretusjaamas. Aretuse algus 1940, mil külvati sordi ‘Alicant’ vabast tolmlemisest pärit seeme. Kuulus 1957...1967 Eestis kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku perspektiivsordina. Marjad on pruunikaspunased, keskmise suurusega, hea maitsega. Põõsas on sarnane ‘Aamisepa viljakaga’. Käesoleval ajal ei kasvatata (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Jaanike’. Aretanud Julius Aamisepp Jõgeva Sordiaretusjaamas. Kasvatatud sordi ‘Red Walnut’ vabast tolmlemisest pärit seemne 1940. a. külvist. Kuulus 1951...1957 Eestis kasvatamiseks soovitatud (standard-) sortide nimestikku täiendava sordina. Viljad on roosakaspunased, keskmise suurusega, head laua- ja töötlemismarjad. Põõsas on hea talvekindlusega, suuresaagiline. Jahukastele hea või väga hea vastupidavusega (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984).

‘Polli esmik’. Aretanud Johannes Parksepp ja Nikolai Murri (kummalgi 50 % autorlust) Polli katsejaamas. Aretuse algus 1949, mil ristati sorte ‘Leveller’ ja ‘Houghton’. Autoritunnistus nr. 1280 on välja antud 15. 01. 1971 Moskvast. Kuulub aastast 1957 Eestis kasvatamiseks soovitatud (standard-, rajoonitud) sortide nimestikku (algul, kuni 1961, perspektiivsordina). Marjad on punased või tumepunased, keskmise suurusega, hea maitsega, sobivad laua- ja töötlemismarjaks. Põõsas on hea talvekindlusega, suuresaagiline. Suhteliselt jahukastekindel (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1985; Kask, 1984, 1992).

‘Rae’. Aretanud Jaan Raeda Harjumaal Rael oma kodutalus sortide ‘Red Oak’ ja ‘Houghton’ ristamise teel. Võeti tootmisse 1946. a. Kuulub aastast 1951 Eestis kasvatamiseks

soovitatud (standard-, rajoonitud) sortide nimestikku. Marjad on tumepunased, keskmise suurusega või väikesed, hea maitsega. Põõsas on hea talvekindlusega ja suuresaagiline. Jahukastele vastupidav (Eesti pomoloogia, 1970; Parksepp, 1984, 1992).

Peale nende kirjeldab J. Parksepp (1985, lk. 331, 370 ja 388) oma marjasortide monograafias veel 'Aamisepa 39' (ka Eesti pomoloogias, 1970), 'Kurvitsa 6' ja 'Polli 666', kuid need ei vasta meie artiklisse võetud sortide tingimustele ja jäävad siin käsitlemata.

Kokkuvõte

Ametliku tunnistusega Eestis aretatud sorte on kokku 33 (kaasa arvatud praegu vormistamisjärgus olevad 3 sõstrasorti), sealhulgas on 7 maasika-, 4 vaarika-, 7 karusmarja-, 2 punase sõstra, 10 musta sõstra, ja 3 valge sõstra sorti. Neist oli 1994. aastal Eestis kasvatamiseks soovitatud sortide ametlikus nimestikus maasikasort 'Helean' (aretuse algus 1968), vaarikasordid 'Helekal', 'Siveli' ja 'Tomo' (kõik 1964), musta sõstra sort 'Mulgi Must' (1956), karusmarjasordid 'Polli esmik' (1949) ja 'Rae 1' (1930 paiku). Peale viimase sordi, mille autor on harrastusaretaja Jaan Raeda, on kõik teised aretatud Polli katsejaamas. Eriliselt suur osakaal (33 %) kasvatamiseks soovitatud sortide nimestikus on Eesti vaarikasortidel nende väga hea talvekindluse, suure saagikuse ja heade viljade tõttu. Karusmarjasortidest on nimestikus Eesti päritolu 25 %, maasikal 11 % ja mustal sõstral 17 %.

Kirjandus

- Eesti pomoloogia. Aut.: Siimon, A., Eslon, J., Jaama, A. Parksepp, J., Liias, M. Kerdi, J., Hansman, G. (koostaja). – Tln., 1970. – 282 + 36 + 186 lk.
 Kask, K. Eesti puuvilja- ja marjasordid. – Tln., 1984. – 205 + 16 lk.
 Kask, K. Koduaia puuvilja- ja marjasordid. – Tln., 1992. – 129 + 32 lk.
 Libek, A. Uued vaarikasordid. – Maakodu, nr. 8, lk. 28, 1990.
 Parksepp, J. Marjasordid Eestis. – Tln., 1985. – 456 + 32 lk.
 Viires, A. Puud ja inimesed. – Tln., 1975. – 160 + 48 lk.

THE ESTONIAN SMALL FRUIT CULTIVARS

K. Kask, A. Libek

Summary

The reported inventory of small fruit cultivars of Estonian origin include the cultivars which have the author's certificate and also these ones which are appreciated in other ways: included into the list of small fruit cultivars (officially recommended for growing in Estonia), or officially taken for testing in state cultivar testing farms.

The entire list of the Estonian small fruit cultivars includes the following 33 cultivars, among them 7 strawberry, 10 black currant, 2 red currant, 3 white currant, 4 raspberry and 7 gooseberry cultivars. Many cultivars have only historical relevancy; the more valuable, at the present time, are underlined: Strawberry cultivars are 'Edu', '**Helean**', 'Jõgeva Viljakas', 'Jõgeva 103/49', 'Siimoni 30', 'Siimoni 47'; black currant – 'Albos', 'Aneeke', 'Festival', 'Hiline Must', 'Moka', '**Mulgi Must**', 'Musti', 'Polli Pikk-kobar', 'Uus Must', '**Varmas**'; white currant – '**Hele**', 'Krameri Valge', '**Valko**'; red currant – 'Krameri Punane', '**Kurvitsa 4**'; raspberry – 'Espe', '**Helkal**', '**Siveli**', '**Tomo**'; gooseberry – 'Aamisepa Viljakas', 'Aamisepa 93', 'Aamisepa 329', 'Aamisepa 563', 'Jaanike', '**Polli Esmik**' and '**Rae 1**'.

All these cultivars are bred during the 20th century, not a single one is known from the earlier period. Almost one third come from amateur breeders' orchards of the early or the middle century. The professional breeding programs are started in 1945 at the Polli Experiment Station. The Estonian small fruit cultivars have only local relevancy, not one is widely cultivated in other countries.

In the official “cultivar list” of recommended for growing in Estonia cultivars of Estonian origin are: on the occasion of raspberry 33 %, gooseberry 25 %, black currant 17 % and strawberry 11 %.

ЭСТОНСКИЕ СОРТА ЯГОД

К. Каск, А. Либек

Резюме

Официально опробировано 33 сорта ягод выведенных в Эстонии, в том числе 7 сортов клубники, 4 сорта малины, 7 сортов крыжовника, 2 сорта красной-, 10 сортов чёрной- и 3 сорта белой смородины. Из вышеупомянутых сортов в данное время наиболее рекомендуемыми для выращивания являются следующие сорта ягод: клубника 'Хэлеан' (начало выведения 1968), малина 'Хэлкая', 'Сивели' и 'Томо' (все с 1964 года), чёрная смородина 'Мульги Муст' (1956), крыжовник 'Полли Эмик' (1949) и 'Раэ' (примерно 1930). Кроме последнего, разведённого Яаном Раэда сорта крыжовника, остальные сорта были выведены на опытной станции Полли. Значительную долю (33%) среди рекомендуемых сортов всех ягод имеют эстонские сорта малины из-за их морозостойкости, высокой урожайности и хороших вкусовых качеств ягод. Из общего числа всех сортов ягод, рекомендованных для выращивания, сорта крыжовника составляют 25%, сорта клубники 11% и сорта чёрной смородины 17%.